

Copyright © 2024 Фондација Др Шпиро Матијевић

ISBN 978-86-82890-03-4

Овај Зборник садржи радове са Округлог стола о делу др Шпире Матијевића,
који је одржан у Матици српској, у Новом Саду,
25. фебруара 2023.

О ДЕЛУ ДР ШПИРЕ МАТИЈЕВИЋА

Зборник радова

Приредили

Проф. др Зоран Ђерић
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ



Фондација Др Шпиро Матијевић

Нови Сад
2024

САДРЖАЈ

Уводно излагање

Проф. др Зоран Ђерић

Књижевно сведочанство Шпире Матијевића: српска књижевност
после 1989. године у потрази за сопственим идентитетом 9

I

Др Милан Громовић

Поезија, визија, молитва: поетичко-естетичка трифора
Шпире Матијевића 19

Др Луна Градиншћак

Ка песничкој поетици Шпире Матијевића 31

Доц. др Јелена Марићевић Балаћ

Митолошки аспекти поезије Шпире Матијевића 40

Лазар М. Букумировић

Сонети Шпире Матијевића 51

Мср Растко Лончар

Предео код Милана Ненадића и Шпире Матијевића 50

II

Др Јана М. Алексић	
Књижевна критика Шпире Матијевића	71
Мср Јована Л. Војводић	
Непознати Шпиро Матијевић	81
Мср Никола Маринковић	
Фигура странца у роману <i>Пројонсџва</i> Шпире Матијевића	92
Мср Владимир Д. Папић	
<i>Пројонсџва</i> Шпире Матијевића као образовни роман	104
Мср Нина Стокић	
Поетика прогонства у прозном стваралаштву Шпире Матијевића	113
Мср Сања Перић	
Делузије гоњења у збирци прича <i>Сунце у процијеју</i> Шпире Матијевића	125
Ленка С. Настасић	
Nomen e(s)t fatum	140
Мср Емилија Поповић	
Митски палимпсести и фолклорно наслеђе у <i>Дојађају</i> Шпире Матијевића	152

КЊИЖЕВНА КРИТИКА ШПИРЕ МАТИЈЕВИЋА

Сажетак: Шпиро Матијевић (1943–1993), песник, приповедач и романсијер, оглашавао се и у улози књижевног критичара, преводиоца и приређивача. Књижевнокритичке текстове објављивао је у новинама *Ослобођење* и *Огјек*, часописима *Поља* и *Пушви*, а чланак о Андрићевом виђењу зла у делима посвећеним Травнику у зборнику радова *Травник и дјело Иве Андрића – завичајно и универзално*. Његови књижевни преводи са словеначког и немачког језика, који су превасходно излазили у *Дометима*, *Лешојису Матице српске*, *Пољима* и *Сиремљењима*, поред биографских података, били су неретко праћени и информативним освртима на опште одлике поетике преведених аутора. У раду ћемо покушати да реконструишемо Матијевићев критички поступак, понудимо одговарајућу типологију његове књижевне критике и укажемо на тежишне аспекте његове књижевне естетике и аксиологије.

Кључне речи: књижевна критика, естетика, аксиологија, философија егзистенције.

Шпиро Матијевић (1943–1993) био је вишестран и плодан аутор упркос томе што су његов животни век, а тиме и његова светла академска и стваралачка путања нагло и трагично прекинути. Поред тога што је био песник, приповедач и романсијер, Матијевић је прилежно обављао активности преводиоца и приређивача, оглашавајући се и у улози књижевног критичара. Он је у периоду од 1977. до 1991. године сарађивао са новинама *Ослобођење* и *Огјек* и књижевним часописима као што су *Поља*, *Домети*, *Сиремљења*, *Улазница*, *Пушокази* или *Лешојис Матице српске*. Тамо је поред

превода поезије са словеначког и немачког, објављивао књижевнокритичке текстове о појединим остварењима из савремене југословенске поезије и прозе.

Написао је приказе збирки песама *Кости и месо* Абдулаха Сидрана (1977), *Осма шрачница* Марка Вешовића (1977), *Тајна ирејиска* Стевана Тонтића (1977), *Песме о дрвешу и илоду* Слободана Ракитића (1979), *Циркус Европа* Драгослава Дедовића (1991), као и књиге прича *Жива тробница* Радована Вучковића (1991). Библиографски подаци показују да је Матијевић био аутор и неколико текстова о научним монографијама

његових колега са некадашње Педагошке академије, а данашњег Филозофског факултета у Тузли. Реч је о приказима две књиге Ахмета Касумовића из области лингвистике и фоклористике *Језик и фолклор* и *Језик у времену*, две научне монографије Неџада Пашића из области педагогије и културологије *Програмирање наставе српско-хрватског језика и књижевности и васпитно-образовног рада у средњим школама*, односно *Књижевнокултурни посленик Радован Јовановић*. Овом низу текстова из области научне критике припада и Матијевић нешто опсежнији приказ филозофске студије *Сартирева критика сфаљинизма* Енвера Халиловића, објављен у *Огјецима* 1990. Значајан је и његов чланак о Андрићевом виђењу зла у делима посвећеним Травнику, објављен у зборнику радова *Травник и дело Иве Андрића – завичајно и универзално* у којем су најочигледнији распони и домети Матијевићеве књижевне мисли.

У критичким написима овај књижевни посленик није професорски дидактичан и академски сув, већ луцидан критичар који осветљава и читаоцима приближава једно дело, јер га сматра вредним пажње, исказом јасним, информативним, прегнантним. Матијевић, међутим, није импресионистички критичар. Свестан да пише за ширу читалачку публику, он настоји да пружи што обухватнији и целовитији приказ књиге, а не само да се усредсреди на поједине њене аспекте који би можда били блиски његовом сензибилитету или привлачни за

подробнију научну елаборацију. Он трага за основним поетичким тачкама и доминантама и образлаже уметнички поступак по којем је издвојени аутор препознатљив. Већи део његових текстова заузима и интерпретација исказа којима се обликује песников или пишчев поглед на свет и изриче мисао о искуственим процесима. Пре него што се упусти у расветљавање особености конкретног остварења он обавезно наводи кључне податке о претходним делима истог аутора. Таквом контекстуализацијом Матијевић назначава и координате једне ауторске поетике и унутрашњи поетички развој или преображај самог писца чију књигу приказује. Изнесене увиде овај критичар неретко уме да илуструје одговарајућим примерима. Његова аргументација је прецизна, а оцене поуздане.

Када су у питању опште одлике Матијевићевог критичког писма, ваљало би овде поменути да је, превodeћи песнике са словеначког и немачког језика, неретко остављао биобиблиографске и критичке белешке о њиховој поезији. У том просторно и жанровски лимитираном приказивању које је превасходно информативног типа, Матијевић је испољио способност лексиконски језгровитог, тачног и готово математички прецизног означавања аутентичних поетичких особина песника, са акцентом на њиховој песничкој мисли и уметничком доживљају света. То посебно примећујемо у ревијалном представљању савремених словеначких песника у часопису *Домени*

(1985), у „Белешкама о писцима” у часопису *Руковеш* (1986), односно у критичкој цртици налик енциклопедијској одредници о поетичким карактеристикама стваралаштва Гинтера Граса у часопису *Поља* (1980):

„Poezija Günтера Grass odlikuje se polivalentnošću i modernim senzibilitetom. Tragajući za autentičnim pjesničkim izrazom, Grass je izvršio svojevrsnu destrukciju realiteta, prožimajući stihove ironijom i blagim sarkazmom. U osobenu banalnu predmetnost često projicira iracionalne slike, stvarajući simbiozu nadrealističko-zbiljske provenijencije. U njegovoj lirici susreću se groteska i crni humor. Grass suštu predmetnost, u kojoj je čovjek zarobljen, razotkriva i pretače spontano u lirske iskaze, učinivši je tako umjetnički valentnom. Fantazmagoričnost se javlja kao ishodište mnogih pjesama. U Grassovoj poeziji ustoličen je specifični kaos koji pjeva, odzvanjajući strepnjom, neugodom, gnjevom i strahom” (Matijević 1980: 135).

Умеће сажетог а обухватног представљања аутора или уметничког остварења Матијевић је исполио и у тренутку када се нашао у улози приређивача поезије о Титу за децу и омладину под насловом *Титов звездани џуџ* (1986). У том зборнику који је имао превасходно педагошки, а не толико литерарни циљ и намену, Матијевић је саставио акрибичан и информативан предговор где је изложио методологију рада, образложио композиционе аспекте књиге и дао концизне а критички узорне и

инструктивне описе готово сваке песме која је ушла у избор.

Извесно је стога да ишчитавањем Матијевићевих критичких радова можемо ближе да упознамо и књижевну физиономију самог критичара, односно његове естетичке, аксиолошке критеријуме, као и херменеутичка полазишта и претпоставке. Као тумача поезије, Матијевића превасходно занима идејна позадина уметничког дела, те поетска философија конкретног писца. Тематско-мотивски склоп, опсег и нијансе, структурне особине и начин естетског извођења он посматра и коментарише у светлу уметничке идеје. Чини се да се његова поетска мисао умногоме рефлектује на његову критичку мисао, као и да књиге које одабира да прикаже одабира према поетичкој сродности.

Приказујући књигу песама *Тајна ириска*, Матијевић Тонтићеве иронично-пародичне стихове оцењује као облик поетског отпора дехуманизованом свету и као вид борбе за очување бића песничког. Преиспитивање, иронија, побуна и пародија су, према критичару, кључне речи поетике раног Тонтића, због чега је прави пример онога што Ками одређује као „иронична философија”. Иако алегоријско-симболички опева драму хуманитета, песник, ипак, и даље верује да је тајна *источник умјетничкој обликовања, стожер инспирације, џуџовошкиња инвенције и окриље дјела*. (Matijević 1977a: 25) Након темељне анализе ироније која је у овој збирци заступљена и

као стилска фигура и као поступак и као начин доживљаја и вредновања света Матијевић закључује да се из књиге *Тајна ирејиска* може видети стваралачка еволуција, односно креативни напредак Стевана Тонтића.

У афирмативном приказу збирке пе-сама босанскохерцеговачког песника Абду-лаха Сидрана *Кости и месо*, Матијевићу је пре свега стало да на основу већинских тема и мотива оцрта Сидранов философски профил и укаже на његово духовно распо-ложење: *Он је њесник судбине, евокаџор бо-лова, меланхолични и гурашни сџоик који њодноси све недаће сџолећа и оџачине које му живоџ намеће* (Matijević 1977b: 34). Си-дран судбину човека на овим просторима сагледава у историјској ретроспективи, до-водећи у везу трајне културне и идентитет-ске обрасце са модерним сензибилитетом, односно колективно са индивидуалним. У коначном скору, његова визија је трагична, испуњена сумњама и страховима од прола-зности. Дубоко задирући и слојеве значе-ња Сидранове збирке, Матијевић, међутим, запажа какав је песников однос према пе-сми: *Из Сидранове лирике извире ненаме-џљива њорука: њјесму џреба живјети да би се њоџвердила и њровјерила њена њлемениџа мисија* (Исто). У том ставу критичар Сидра-нове збирке песама дакако да износи и свој метапоетички став.

На подједнако мисаоно продоран кри-тички текст инспирише га и збирка песама *Песме о дрвџиу и њлоду* Слободана Ракити-ћа из 1978. године. Сугеришући песнико-

ву уметничку зрелост и самосвојност, већ испољену у ранијим песничким књигама, Матијевић овде одмах прелази на тематски оквир збирке и задржава се на духовно-поетском осећању које Ракитићеве песме проносе. Приказивача више од стилско-ре-торичке покорице занимају процеси обли-ковања идеје судара са пролазношћу, смрћу, латентним ништавилом, као и начин на који су те идеје у овој збирци развијене. Он примећује митску заснованост песни-чког исказа, при чему се митски комбину-ју са елементима из реалности, који чувају *ауџентџичности и њеџосредности њрвобџиџне ин-сџирације, не дозвољавајући јој да се ова-џлоџи у сфери неразумљиве симболике* (Ма-тијевић 1979: 117). Тим ставом он инди-ректно даје естетску оцену Ракитићеве збирке, примећујући флуидну границу из-међу збиље и привиђења на којој се одиграва заумни свет ове лирике. Следствено томе, Матијевић истиче да *фанџазмаџоричности и маџија њоеџских слика указују на инџен-зивно дубоко и џраџично осјећање човјекове судбине на земљи. У џом кошмарном, као-џичном и заџонетџном свијеџу, у којем је сџварности само чудесни и џраџни џроцес исџиравања и саџоријевања, човјек сџреми к неумиџној смрџи* (Исто). Тако, према Матијевићу, „визија смрти прожима цијелу збирку и намеће се као основно полазиште” (Исто: 118). Критичар ту тезу поткрепљује адекватним стиховним примерима из збир-ке песама. Предосећање или визија смрти овде генерише семантичку поливалентност,

осећај времена и физичке појавности, провоцирајући тежњу ка трансценденцији. Песник је себи наметнуо задатак да је уметнички, стваралачки, својим сонетима надиће и одгоди иако су му поетске слике тамне и згуснуте јер је његов лирски субјект непрестано немилице загладан у понор и ништавило под собом које има магнетну привлачност.

Матијевић приказује и другу књигу поезије босанскохерцеговачког и црногорског аутора Марка Вешовића – *Осматрачница*. Овај приказ је значајан за ближе разумевање Матијевићег односа према симболистичкој поетици. Поред тога што на основу песама реконструише песниково доживљај живота и философски поглед на свет, он пружа могуће аналитичке алатке за разумевање песниковог сензибилитета. У књижевноисторијској контекстуализацији ове збирке песама, Вешовићев критичар јасно назначавља места преклапања и одступања од симболистичког поетичког модела. Тиме демонстрира познавање принципа на којима почива модерна поезија и сувереност у лоцирању новог остварења на постојећој књижевној мапи.

Другу по реду збирку песама Драгослава Дедовића *Циркус Европа* Матијевић високо оцењује и сматра духовним празником. Он се, међутим, усредсређује на идејни оквир збирке и Дедовићево уметничко дочаравање бесмисла, трагике и смрти у свету посредством мотива из свеколике духовне баштине, од античких до модерних

времена, које комбинује са појавама у савремености, на самом почетку последње деценије прошлог столећа. Премда конзистентан, Дедовићев поетски универзум није целовит и сврсисходан. Он у свакој песми представља деструисан и расточен свет и опомиње на то да је човек угрожен: *Пјесме су развијене слике шота њоложаја, њокушај заснивања одговора и њорука, а њокалийиична оіледала оне демонијачке и бесијијализиране сѣране људске њприроде. Хисѣорија човјечансѣва схваћена је умноіоме као збир кошмара и безумља, у којем су сѣстрадавали не само кривци већ и невини.* (Матијевић 1991: 13). У темељној и сувислој анализи песничког поступка, по којем је ова књига песама и иновативна, Матијевић примећује наративност, а у Дедовићевом поетском говору рефлексивност засновану на раду интелекта. Песничке слике су у самој песничкој структури повезане са појмовима, а укршта се документарно са имагинативним, стварно са ирационалним. Дедовићеве метапоетички оријентисане песме њиховом приказивачу налице на *стиховану есејистику*.

Матијевић је иза себе оставио свега један приказ књиге савремене прозе. За њега је збирка приповедака *Жива ѣробница* тада већ истакнутог историчара књижевности и књижевног критичара Радована Вучковића *изразиѣ образац, умијећа ѣриѣовиједана* (Матијевић 1991: 12). У овим приповеткама, насталим на основу животног искуства које одсликавају сложене људске судбине

у вишедеценијском распону, Вучковић је, према утиску његовог критичара, веома посвећено усавршавао приповедне облике и успео да оствари сагласје садржине и форме, приповедног света и његове естетске артикулације. Зато његова приповедна проза има приказивачки а не миметички карактер. Матијевић такође примећује Вучковићево умеће психолошке карактеризације јунака, као и спретност да особине и судбине својих главних карактера предочених према сећању на завичајне ликове, подигне на раван општељудске егзистенције. Према Матијевићу, *збирка Ђуриновиједака Жива гробница је универзална визија трагике људскога живота* са несумњивим уметничким квалитетима.

Одређене увиде о поетичким особеностима књиге коју приказује Матијевић неретко подупире начелним аргументима теорије књижевности и философије Серена Кјеркегора, Сузане Лангер, Хуга Фридриха, Карла Јасперса, Албера Камија и др. Тако ће, на пример, приметити да се мисаоно исходиште збирке песама Драгослава Дедовића *Циркус Европа* крије у философији егзистенције, чији су кључни репрезенти Шопенхауер, Кјеркегор, Јасперс, Ками, Сартр. Философска полазишта Тонтићеве поезије у књизи *Тајна прејиска* изнаћи ће у комплексу идеја које Ками развија у *Мишу* о Сизифу и *Побуњеном човеку*. У саображавању певања и мишљења, односно огледању поезије и философије, Матијевић не само да показује добру обавештеност и висок

степен образованости, него и развијено разумевање модернистичких духовних токова, који се поједнако манифестују у филозофским правцима и књижевним поетикама.

Како би се сагледала ширина и дубина Матијевићевог интерпретативног талента и херменеутичког замаха, упутно је осврнути се на рад „Виђење зла и смрти у Андрићевим дјелима о Травнику”. Овај чланак који има елементе и оригиналног научног рада и прегледног рада, објављен је 1980. у зборнику радова *Травник и дјело Иве Андрића – завичајно и универзално*. Као полазиште за своје слојевито тумачење Матијевић узима чињеницу да су феномени зла и смрти уграђени у саме темеље целокупног Андрићевог дела, од медитативне прозе *Ex Ponto* и *Немири*, па све до незавршеног романа *Омерћаша Лаџас*, а да су ове појмовно-искуствене категорије најприсутније у делима о Травнику. Матијевић је мишљења да су ове опсесивне теме саставни део Андрићеве иманентне поетике, имплицитне аутопоетике, односно пищевог креативног приоритета да се усредсреди на суштине чија универзалност надилази завичајно и локално, које писцу служи само као просторно-временски оквир приче. Како би доказао почетну хипотезу, Матијевић поступно анализира у ком опсегу су назначени феномени условљени хронотопом приче, будући да просторне и временске координате у наративи учествују у психологизацији јунака, а да је Травник колико географски толико и скупчени, ин-

фернални метафизички локалитет. Стога разматра манифестације зла и смрти као његове последице у наративном оквиру приповедака „За логоровања“, „Прича и везировом слону“ или „У зиндану“. Њега занимају људска оваплоћења и персонификације демоничних сила које примећује у лику Целалудинпаше у приповеци „Прича о везировом слону“, Челеби-Хафиза у приповеци „Труп“, хеџаје Фазла у приповеци „У зиндану“, Муле Јусуфа у приповеци „За логоровања“ или у лику сераскера Омерпаше Латаса. Матијевић уједно испитује како зло утиче на конституисање приповедне (само)свести Андрићевих јунака али и свести и општим особинама историје са изразито негативним предзнаком: везира Јусуфа Ибрахима или фра Мате Микића у приповеци „Мост на Жепи“, Мустафе Маџара у истоименој приповеци, Жана Давила, фра Луке Дафинића, Ђованија Мариа Колоње, Шомета Дефосеа или Тахирбега у роману *Травничка хроника*. У њиховим појединачним медитацијама о проблему зла, пролазности и смрти Матијевић проналази сегменте целокупне Андрићеве философије зла и историје. Своју интерпретацију из феноменолошког и херменеутичког угла тумач подупире философским опсервацијама Жоржа Батаја. Највећи део свога рада посвећује *Травничкој хроници*, будући да у том репрезентативном историјском роману, у којем се, према Ђерђу Лукачу, спајају непосредно и типично, открива да зло и смрт попримају цео дијапазон појава

и облика, али и различите нивое свести о њима. У закључку рада Матијевић у овом Андрићевом остварењу, узимајући у обзир историографску чињеницу године завршетка романа и исход Другог светског рата, а у светлу идеолошког хоризонта у послератним деценијама, препознаје идеју победе разума над злом и преваге хуманизма.

Да би се портрет Шпира Матијевића, књижевног критичара, историчара и теоретичара књижевности, што обухватније и поузданије расветлио, неизоставно је у овом прегледу поменути и његов обимнији синтетичко-аналитички оглед у рукопису „Послијератна босанскохерцеговачка проза у контексту неких токова, процеса и појава у модерној свјетској и југословенској литератури“ из 1986. године. Рукопис се чува у Рукописном одељењу Матице српске под инвентарским бројем М. 17112.¹

¹ Шпиро Матијевић је 1. марта 1986. године рукопис послао Бошку Ивкову, тадашњем главном уреднику *Летописа Матице српске*, заједно са писмом у којем га обавештава о основним научним и формалним карактеристикама послатог написа и уједно исказује наду да ће бити објављен у најстаријем српском књижевном гласилу: „Rad ima književnohistorijske, književnokritičke i književnoteorijske dimenzije, a sadrži i određene bibliografske činjenice. Esej je rezultat višegodišnjih istraživanja i predstavlja, u osnovi, sintezu pogleda i zaključaka. Nadam se da će biti objavljen u *Letopisu*.“ (РОМ М.17112). Рукопис није објављен, али је похрањен у Рукописном одељењу Матице српске. Овом приликом најлепше захваљујем Јовани Војводић на томе што ми је скренула пажњу на овај Матијевићев необјављен рад и што ми је, колегијално и врло

Његов обим обухвата 60 страница са унутрашњом, ауторовом пагинацијом, и печатан је печатом Матице српске. Иза текста студије, на самом крају, налази се Матијевићева биографска белешка „Podaci o autoru”. Матијевић пружа врло информативан и исцрпан преглед историје модерне босанскохерцеговачке књижевности, са нагласком на период после Другог светског рата. Циљ Матијевићевог огледа је да систематизује облике и одлике босанскохерцеговачке приповедне прозе и романа, испита смернице њиховог књижевноисторијског развојног лука и спроведе њихову што валиднију и поузданију естетску стратификацију. Матијевићеви вредносни критеријуми засновани су на упоредном књижевноисторијском сагледавању појава и домета модерне домаће и светске књижевности, као и на указивању на поетичке, идејне и стилско-језичке утицаје иностране и других југословенских књижевности на позитиван преображај босанскохерцеговачке литературе у другој половини 20. века. Матијевић пружа историјски преглед настанка и развоја босанскохерцеговачке књижевности, која у овом случају нема искључиво национално одређење, већ њену засебност детерминишу културолошке и историјске посебности унутар заједничког југословенског културног круга.

Напоредо са означавањем магистралних токова унутар приповедне прозе и

романа, овде је представљен историјски развој периодике, односно водећих књижевних гласила у тадашњој Босни и Херцеговини, при чему се издвајају релевантни тематски бројеви и избори о назначеном прозном корпусу, који уједно и расветљавају и валоризују модерну прозну продукцију, указујући уједно и на њену рецепцију. Значајан сегмент студије припада ретроспективи зачећа и исхода науке о књижевности, односно књижевне мисли. Књижевноисторијско излагање на одређеним местима разложно је допуњено књижевнотеоријским увидима у морфолошке, поетичке и стилске особености прозних врста и подупрто неопходним философским и културолошким претпоставкама њиховог настанка, развоја, односно промена током минулог столећа. Истичемо његове опсервације о философској, идеолошкој и историјској позадини развоја модерног романа и кратке приче, као и његова теоријски оправдана запажања и предвиђања даље судбине ових прозних врста. Пропедевтички је инструктивна и његова систематизација међусобно опречних али и комплементарних одређења светске књижевности, а потом и опште и упоредне књижевности. У давању дефиниција и појмовних одређења аутор подршку налази у промишљањима проминентних теоретичара књижевности и философа, позивајући се на њихове у науци о књижевности већ верификоване поставке и хипотезе. Своју књижевноисторијску студију је

љубазно, доставила његов скенирани материјал на увид.

методолошки правоверно устројио, што је умногоме допринело исправности, прецизности и, коначно, књижевноисторијској далекосежности његових естетичких и аксиолошких судова. Сагласно нареченим параметрима, према Матијевићу, најпроминентнији модерни босанскохерцеговачки аутори у већини прозних жанрова, од приповетке и кратке приче, преко путописне прозе до романа су они у чијем делу су уравнотежени елементи актуалних уметничких тенденција са аутентичним, самосвојним стваралачким гласом и талентом. То су, на пример, Иво Андрић, Меша Селимовић, Бранко Ћопић, Ђамил Сијарић и др. Матијевић, наравно, своју вредносну скалу преноси на цео тадашњи југословенски књижевни простор, чиме хотимично указује на динамичан однос између различитих књижевности, на њихову међусобну интеракцију и слично књижевноисторијско усмерење. То сведочи о Матијевићевом интегралном виђењу југословенских књижевности.

Иако малобројни, Матијевићеви критички радови недвосмислено показују да је њихов аутор био научник култивисаног духа и израза, са великим књижевним потенцијалом, изграђеном естетичком свешћу. Матијевић, извесно је, није био систематичан критичар, али ни критичар из дана у дан. Његови критички написи могли су бити објављивани према властитом нахођењу и одлуци, према потреби тренутка или, пак, каквом приликом условљеном

односима у тадашњем књижевном и академском животу, тачније наруцбином уредника часописа. Али и у том случају – судећи према солидности и изведености самих текстова – без већих компромиса и оптерећења. И уколико оставимо по страни назначене претпоставке о спољашњој мотивацији, остварени књижевни резултати наводе нас на закључак да би трагичним исходом историјских околности у пуном научном и стваралачком замаху нагло заустављени Шпиро Матијевић српској науци о књижевности засигурно подарио још многа вредна критичка дела, поуздане књижевноисторијске систематизације, утемељене аксиолошке судове и оригиналну књижевну мисао.

Извори и цитирана литература

- Gras, Ginter. „Magla”. Izbor, prijevod s njemačkog i zabilješke Špiro Matijević. *Polja* 254 (april 1980): 134–135.
- Matijević, Špiro. Marko Vešović, *Osmatračnica*, „Svjetlost”, Sarajevo 1976. *Polja* 222/223 (avg.–sept. 1977): 32–33.
- Matijević, Špiro. Stevan Tontiћ: *Tajna prepiska*, „Svjetlost”, Sarajevo 1976. *Polja* 225 (nov. 1977): 25.
- Matijević, Špiro. Abdulah Sidran: *Kost i meso*, „Veselin Masleša”, Sarajevo 1976. *Polja* 226 (dec. 1977): 33–34.
- Matijević, Špiro. Poezija o Titu za djecu i omladinu. *Titov zvjezdani put: Poezija o Titu za djecu i omladinu*. Izbor i predgovor Špiro Matijević. Tuzla: Univerzal 1986, 5–18.
- Matijević, Špiro. Prilozi lingvistici i folkloristici (Ahmet Kasumović: *Jezik i folklor*, Univerzal, Tuzla 1990) *Odjek* 15–16. (1990): 28.

- Матијевић, Шпиро. Статус и значај језика (Др. Ахмет Касумовић: *Језик у времену*, Нови Глас, Бања Лука 1991). *Ослобођење* 15496 (10. август 1991): 12.
- Matijević, Špiro. Viđenje zla i smrti u Andrićevim djelima o Travniku. *Travnik i djelo Ive Andrića: zavičajno i univerzalno: zbornik radova sa naučnog skupa*. Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1980, 262–268.
- Матијевић, Шпиро. На фону духовнога (Драгослав Дедовић: *Циркус Европа*, Универзал, Тузла 1990). *Ослобођење* 15379 (13. април 1991): 13.
- Матијевић, Шпиро. Књижевно-културни посленик Радован Јовановић, Тузла 1990. *Ослобођење* 15405 (11. мај 1991): 13.
- Матијевић, Шпиро. Галерија завичајности (Радован Вучковић, *Жива пробница*, В. Маслеша, Сарајево 1990) *Ослобођење* 15510 (24. авг. 1991): 12.
- Matijević, Špiro. Doprinos kritici staljinizma (Dr Enver Halilović: *Sartreova kritika staljinizma*, Univerzal, Tuzla 1990). *Odjek* 20–21 (1. nov. 1990): 29–30.
- Matijević, Špiro. *Poslijeratna bosanskohercegovačka proza u kontekstu nekih tokova, procesa i pojava u modernoj svjetskoj i jugoslovenskoj literaturi*. Рукописно одељење Матице српске у Новом Саду, инв. бр. М. 17112. 61 стр.

Jana M. Aleksić

ŠPIRO MATIJEVIĆ AS LITERARY CRITIC

Summary: Špiro Matijević (1943–1993) was a poet, storyteller, and novelist. At the same time, he presented himself as a literary critic, translator, and editor. He published critical works in the newspapers *Oslobođenje* and *Odjek*, magazines *Polja* and *Putevi*. There was also an article about Andrić's vision of evil in the works dedicated to Travnik published in the collection of papers *Travnik i djelo Ive Andrića – zavičajno i univerzalno* [Travnik and the work of Ivo Andrić – local and universal]. His literary translations from Slovenian and German, primarily published in magazines *Dometi*, *Letopis Matice srpske*, *Polja*, and *Stremljenja*, in addition to biographical data, were often accompanied by informative comments on the general poetic characteristics of the translated authors. In this paper, Matijević's methodology is reconstructed, the appropriate typology of his literary criticism is given, and some central aspects of his literary aesthetics and axiology are pointed out. To provide the most complete portrait of Špiro Matijević as a literary critic, there is a reference to the synthetic–analytic essay titled *Poslijeratna bosanskohercegovačka proza u kontekstu nekih tokova, procesa i pojava u modernoj svjetskoj i jugoslovenskoj literaturi* [Postwar Bosnian prose in the context of some currents, processes, and phenomena in modern world and Yugoslav literature], 1986, the manuscript of which is kept in the Manuscript Department of the Matica Srpska.

Keywords: literary criticism, aesthetics, axiology, philosophy of existence.

О ДЕЛУ ДР ШПИРЕ МАТИЈЕВИЋА
Зборник радова

Приредили

Проф. др Зоран Ђерић
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ

Издавач

Фондација Др Шпиро Матијевић

За издавача

Лана Јелић

Уредник

Селимир Радуловић

Лектура и коректура

Слађана Субашић

Слој и њерелом

Оливера Михајловић

Дизајн корица

Атила Капитан

Тираж

500

2024

Штампа и њовез

Артпринт

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.163.41.09 Matijević Š.(082)

О делу др Шпире Матијевића : зборник радова / приредили Зоран Ђерић, Јелена Марићевић
Балаћ. - Нови Сад : Фондација Др Шпиро Матијевић, 2024 (Нови Сад : Артпринт). - 164 стр. ; 22 cm

"Овај Зборник садржи радове са Округлог стола о делу др Шпире Матијевића, који је одржан у
Матици српској, у Новом Саду, 25. фебруара 2023." --> прелим. стр. - Текст штампан двостубачно.
- Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. -
Резиме на енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-82890-03-4

а) Матијевић, Шпиро (1943-1993) -- Зборници

COBISS.SR-ID 136881673